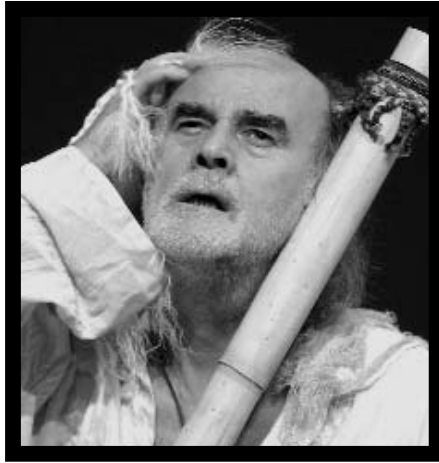

ĆAĆINE ROLE

tija me za ruku i more bit da je to jedina ozbiljna gesta šta smo je izveli, poljubija san ga u čelu i otiša. I sad ne mogu reć i više ga nisan vidija, jer vidin ga uvik, vidin ga kad god oću, popričan s njim, nasmijen se i tako će bit dok san živ. A onda ću ga i onako opet vidit. Ima valjda gori koji štekat, dignit ćemo noge na neki oblak pa ćemo se opet smijati. Nać ćemo ćemu.

PS

Bija je Dan mrtvi, iša san ga vidit. Sa mu se ide u posjetu na ti dan, to je sa ka njegov dan i on ga slavi, rođendan više ne slavi, on mu više nije važan. Kupija san veliku košaru sa cvičen i uputija prema kvartu di se priselija, kvart se više ne zove Mertojak nego neki A4 ili B, ne sićan se. Moja mlada ćer je lamatala košaron, boja san se da neće ništa ostati u njoj. Sreli smo gospođu Gorku, Jozinu ženu, izljubili se "Ideš u posjetu?" pita, "E, iden ga obać." Dobija je novu lipu, bilu ploću, to su mu sa ka nova vrata od sobe. Tija san mu pokucati da vidin oće otvorit, oće šta reć, tija san mu pričati kako je prošla premijera *Ujaka Vanje*, jer to bi njega sigurno zanimalo, osim šta je bija kapetan momćadi bija je i njen najvatreniji navijać. Taka san ploću i osjetija da mi se nešto brzo penje iznutra i da će mi svaki čas uđrit na oči. Nisan mu tija dat gušta, da me vidi kako plaćen, znan točno šta bi mi reka, ćujen mu točno smij u uvu. Reka san "Amo ća" i okrenija se. Bija san ljut na njega, šta je tako zalega bez ikakvog posla, i sa se pravi važan i šta sa zbog njega ja triban plakat.

meni će uvik ostati u srcu njegov smij, njegovo podbadaње i kad bi zagrinta. Možda mi je najdraži bija kad je grinta, to je stvarno bilo smišno. Na prvin probama bi uvik govoriya kako on ništa ne zna i kako je strašno da ćovik radi neki posa pedeset godina a da ništa nije naućija i kako je on jedan magarac itd. Ma on je to za ozbiljno misliya. Al neću ovdje o poslu. Gušta san i igrati s njim i gledati ga, i nikad neću zaboravit kako je govoriya monolog u *Elektri*, bija san student i iša san drugu godinu statirat u predstavu samo da bi ga svaku večer mukte sluša, ali kad se upitan Šta mi je bilo najdraže raditi s Jozon? Ma najdraže mi je bilo sist s njim na štekat kad je lipo vrime i pričati, ili mućati svejedno. Prićali smo i o kazalištu, o balunu, gurkali bi se kad bi prošla koja lipa splićanka. Bija je dvadeset osan godina stariji od mene a meni se ponekad parilo da je mladi bar deset. Sićan se kako smo prešli na Ti. On je meni uvik govoriya Ti a ja njemu naravno Vi. Svi su mu drugi govorili Ti a ja Vi. Ćak su ga neki mladi od mene tikali. Ja nisan moga. Ima san toliko strahopoštovanja. I onda, bili smo se već jako zblížili, jednog dana ja odlučin, ćak san ga tija pitati, ma govoriću mu Ti, ovo je stvarno glupo. Koji je to bija napor majko mila. Stalno mi je bilo na vr jezika, ma nikako, nikako. I onda san uspiya naravno... Govorin ja njemu tako Ti, ništa on, a vidin da je primjetija, i toliko mi je za šta san to učinija, osjećan se još gluplje i nakon desetak dana, opet se vratin na Vi. Jozo me pogleda ispod oka i kaže "Oš ti mene više pristati zajebevat s tin Ti, Vi!?" I tako, postali smo prijatelji, gušta san u svakoj sekundi s njim. Kad san bija imenovan za direktora drame govori on meni "A, neš sad moć pit kavu ujutro s onin Gendon" Ja kažen "Sluša, ti mene nazovi i reci da imaš psihićkih problema i ja dolazin "A smiš li?" pita Jozo. "Šta smin li, moran, jes' ti prvak ili nisi" I tako bi on mene nazva ujutro oko jedanaest "Alo silazi doli, frka mi je!" Uvijek je s njim bilo živo, uvik je bilo zabavno. Kako je vrime išlo bija je sve mekši i mekši, sve otvoreniji, prema svima. Ćovik vridi onoliko u koliko se ljudi upiše, a on se svojon ljudskon toplinon upisa u mnoge. Uvijek se smiya. Reka mi je jedan put "Znalo mi je bit teško. Jednom mi je bilo toliko teško da san misliya da ću umrit koliko me bolilo. A onda sam reka samon sebi – A šta š sad tugovat. Aj diži se. Vidi koliko lipi stvari ima oko tebe. Život je veselje. Smiyi se." I stvarno se je smiya, smiya se je do kraja, boja se je, znan, ali se je i smiya. A onda taj zadnji put u bolnici uva-

Sjećam se. Sjećam se rola koje sam gledala iz gledališta kao publika i rola koje je stvarao u predstavama na kojima sam radila kao dramaturginja. Ne mogu se sjećati onih iz njegovih glumaćkih početaka, iz šezdesetih godina, koje Anatolij Kudrjavcev spominje u eseju napisanom za radijsku emisiju Dramskog programa Hrvatskog radiya *Portret umjetnika u drami* (poslije objavljenom u istoimenoj knjizi) kao što su **Pirgopolinik** iz Plautova *Hvalisava vojnika* (kojim je rano upozorio na "svoju sposobnost gipke metamorfoze i na snažnu izražajnost markantnog glasa") ili **Don Rodrigo** u Corneilleovu *Cidu*, obje u splitskom Kazalištu mladih u kojem je jedanaest godina (od 1955. do 1966.) igrao kao amater, da bi onda u istom tom kazalištu s još troje glumaca dobio profesionalni status. Ne mogu se sjećati ni prvih gostujućih uloga u splitskom HNK-u (gdje će 1973. dobiti stalni angažman) – **Filozof** u *Životu Galilejevu*, **Mitar** u Krležinu *Vučjaku* i **Andrija Groznica** *Na Tri kralja*. Znam samo da sam u arhivi HNK-a prelistavala desetine poželjelih kazališnih oglasa s crvenim i crnim slovima, na kojima su se onda ispisivale i kast-liste, i na njima nalazila ime – Josip Genda. Josip Genda, Josip Genda, Josip Genda. Igrao je mnogo, igrao je stalno, igrao je sav svoj glumaćki vijek.

Puštajući ponovno u mislima film sjećanja s njegovim gotovim rolama, ali i svim onim što se događalo na probama, rekla bih da je Genda odavno sebe kao glumca doveo do rada na liku ne kroz vanjsku transformaciju, nego *uvlaćenjem* u lik. Genda je svoje likove provlačio kroz sebe ili, točnije, nalazio u sebi. To nije znaćilo da ih je glumio u svoje ime, nego da je u sebi nalazio mogućnost za određeno lice. Svoj dah, svoju "kićmu", organizaciju vlastite osobe podlagao je liku. Jedna od posljednjih rola u predstavi, koju sam imala sreće raditi s njim i u splitskom HNK-u, bila je uloga **Oca** u *Osmom povjereniku*. Svu silinu i snagu koju je Genda posjedovao kao da je predao u ogorćenju ogrizlom Ocu! No iz te

ćangrizave oporosti probijala je i drama tog lica. Doista, nikada pa ni tada nismo mogli vidjeti da su njegova "zloćesta" lica samo zloćesta. Onako kako je Otac u kreaciji Josipa Gende imao duboki dramski razlog za svoju devijaciju, tako su imali i ostali. I **Nakaza** u *Dan kada je Mary Shelly susrela Charlottu Bronte*, i **Hofgen** u *Mefistu*, i **Fjodor Karamazov** u *Braći Karamazovima*, i **Lorenzo Sabundalović** u *Otoku Svetoga Ciprijana*. Jer Genda je svoja lica zastupao. Nije ih branio, nije im se rugao, on ih je jednostavno zastupao. Rekla bih da je to radio ne samo zato što mu je tako nalagao scenski instinkt i tim smjerom pronađen sustav rada nego i osobna mekoća. Zbog toga Gendine zlice nisu nikad mogle biti samo zloćeste. Bili su to ljudi od krvi i mesa koje je Genda na scenu, u život predstave donosio igrajući ih dosljedno. Pa ako se i nekad moglo reći za koju njegovu rolu "ne, to nije to lice", nije se nikad moglo reći da Genda život određenog lika nije od početka do kraja konze-kventno proveo kroz predstavu. To je bio jedan od dvaju razloga zašto se Gendi na sceni uvijek vjerovalo. Onaj drugi razlog ležao je u tome što je sva svoja lica izvlaćio iz sebe.

Proces rada bio mu je promišljen, postupan, temeljit. Nije mu bilo teško probati i isprobavati jer nije patio od samodopadnosti, kako u radu, tako ni na sceni. Zato je neke svoje role za koje je imao osjećaj da se s njima nije "našao" izrađivao i tražio dugo poslije premijere. Jednostavno ne bi mogao primiti ćestitku ili mišljenje a da to ne bi spomenuo. "Nisan ga još uhvatio..." Ili: "Mućim se s njim." Ili, kako je ovo ljetu rekao Kici kad više nije mogao igrati: "Sad znam kako bih trebao igrati Nonna." (**Nonno** u predstavi *Noć iguane*, op. aut.)

Sve je to ono tako često Gendino: "Ne znam." I ono: "Nikad ne bih mogao predavati glumu." I ono nevoljko pripremanje ljudi za prijemni na glumi.

"Ne znam." I nije znao. Jer se i ne može znati. Umjetnost se ne zna. A Jozo je bio umjetnik. U nekrolozima se dodati još – dramski.

PREMIJERE

PORTRET

RAZGOVOR

MEĐUNARODNA
SCENA

OBLJETNICE

VOX
HISTRIONIS

TEORIJA

SJEĆANJA

NOVE
KNJIGE

TEMAT

DRAME

Razgovaram sa Snježanom (Sinovčić, op. a). Razgovaramo o Jozi partneru. Kad bi se dogodilo da je gledao neku monodramu, znao bi reći da on monodramu ne može igrati. Uživao je u razmjeni igre s glumcima preko puta sebe. Za njega se tek u toj interakciji do kraja oblikovalo umijeće glume. Možda su zato njegovi sluge i gospodari (**Sganarelle** u *Don Juanu* gdje mu je partner bio Božidar Boban i **Gospodar** u *Žak Fatalistu* s Ivicom Vidovićem) bili tako privlačno razigrani i neuhvatljivi u komiči, tuži i visprenosti jer su ih posebno nadahnjivale njihove druge polovice, partneri im u igri i životu. Kaže opet Snježana: "Kao partner – pouzdan, precizan, uvijek prisutan, uvijek tu. Ako bi mu partner bio taj koji nosi aktivitet u sceni, on mu je pomogao preuzimajući njegove radnje da bi ovaj mogao graditi scenu dalje." I još kaže: "Upuštao se u improvizacije, ali je dobro znao s kim to može."

PREMIJERE
PORTRET
RAZGOVOR
MEĐUNARODNA SCENA
OBLJETNICE
VOX
HISTRIONIS
TEORIJA
SJEĆANJA
NOVE KNJIGE
TEMAT
DRAME

Prebiremo po predstavama, po Gendinim rolama. Prisjećamo se one legendarne etide koju je napravio kao **Fabjanko** u *Šjora Fili*. Etida s riječcom "e". "E" s upitnikom, uskličnikom, tri točke, točkom, zarezom. *Hommage* dalmatinskom govoru i škrto napisanom licu, mucavom vodoinstalateru koji bi bez tog "e" i načina na koji je nosio svoju vodoinstalatersku boršu po de Filippu protraćao kroz predstavu napola zamijećen. Ili **Iže** u *Ribarskim svadama*. "Sjećaš se kako je on sebi organizirao prostor igre, svoj mikroprostor?" Sjećam se da je na probi rekao Vanči kako bi on uza se imao bocu, ali bi je "veza za katrigu". To mu je bio pomoćni alat kod "izumivanja". Smijem se naglas prisjećajući se scene izumivanja s Nevom Bulić i davanja bomboncina Vesni Orel dok je fiksira pogledom. "Govorio je da ne bi mogao predavati glumu, a pritom je sam bio škola glume. Samo si ga morao gledati", kaže Snježana o našem Jozi, **Čači**, kako ga je ona počela zvati poslije *Kate Kapuralice* u kojoj joj je igrao oca, **Luku Šigurecu**. "Bilo mi je teško igrati Maru, mislila sam kako nisam podjela za nju, ali zahvaljujući Gendi koji kao da me je nosija kroz naše scene i u kojima san se osjećala sto posto sigurno, napravila san Maru i nas dvoje smo izgradili odnos koji i nije tako i toliko upisan u tekst."

Partner je u njegovim rukama mogao biti siguran i zbog toga jer je znao kontrolirati fizičku snagu, a scenu je kontrolirao s posebnim osjećajem za scenski ritam, znajući točno u kojem je trenutku mora "šćepati", zaustaviti ili kako je gradirati. Imao je mekoću i rafiniranost

dramskoga glumca, fleksibilnost komičara, a i jedne i druge uloge bile su obilježene karakterističnim glasom, koji je znao transformirati unutar njegove specifične boje i čiji je uporabu od uloge **Filokteta** preko **Seljaka Mićenjanina** u *Elektri* pa do **Diderota** u *Libertincu* dovodio do virtuozičnosti.

Čača. Počeli su ga od *Kate* tako zvati svi glumci mlađe generacije. Oslanjali su se na njega i kad nije bio u predstavi koja se radila. Iako je uvijek bio odan cijelom kazalištu i svakoj predstavi, nosio je teret koji na umjetnika navaljuje pripadnost jednoj sredini kroz dugo razdoblje.

Znate, moram reći da je nesreća za glumca kad mora cijeli svoj glumački život provesti u jednom teatru. Zbog toga što nijedan glumac ne može biti toliko sjajan ili dobar da ne ide na živce, iz predstave u predstavu svaku večer, istoj publici.

Od ove umjetničke klaustrofobije zasigurno su ga spašavale filmske i televizijske uloge te pokoje gostovanja u drugim kazalištima, ali činjenica zadatosti jednom sredinom i jednim ansamblom je ostajala. U tom je ansamblu osamdesetih godina bio član Umjetničkog vijeća Drame. Iako najbolji glumac tog ansambla, njezin prvak, onima koji to nikako nisu mogli biti činilo se da je, današnjim rječnikom rečeno, "u sukobu interesa". Podnosio je to, izvana gledajući, stoički. Htio je biti i bio je samo glumac. Sve drugo bila je dužnost za koju je držao da je pitanje radne i kazališne etike hoće li je i kako obavljati. I obavljao je ne ulazeći u rasprave, ne namećući se, ne zamjerajući ništa drugima, naizgled introvertno. Nije se ni tijekom rada nametao sugestijama, ali ih je davao onome tko je bio otvoren za njih. A kad nikakvo govorenje ne bi bilo od pomoći, rekao bi: "Što ću govoriti kad ne čuje." I grintao bi. Utihlo, da nikomu ne smeta, u sebi.

Odigrao je dvjesto premijernih naslova, imao u životu više od tri tisuće izvedaba, snimio desetak filmova i isto toliko TV filmova, TV drama i serija. Dobio je brojne nagrade.

Genda, Jozo, Čača. Sad je na nebeskoj pozornici. Sjedi na njoj s Acom, Lepetom, Vasom, Nevom, Zdravkom, Marinom. Negdje u blizini su šjor Marjanović i gospodin Buljan, gospođa Marija Danira i Ana Regio, Miloš Tripković. Čini mi se da ne glume, da ne prave kazalište. Čini mi se da su taj san ostavili nama u sjećanje kako bi nam obogatili život. A da se oni odmaraju i zafrkavaju.

Čača ih nadahnjuje.

Josip Genda i Zdravka Krstulović